

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่อ่างเก็บน้ำ
โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ บ้านภูดิน ตำบลแม่หอพระ
อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

Community-Based Tourism Management for the Conservation of Natural
Resources within the Areas of Reservoir under the Royal Initiative at
Ban Phu Din, Mae Hor Phra Sub-district Mae Taeng District,
Chiang Mai Province

จิระชัย ยมเกิด

Jirachai Yomkerd

วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

Maejo University International College, Thailand

Email: jirachaiyomkerd@gmail.com

Received April 10, 2022; Revised May 4, 2022; Accepted May 15, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาศักยภาพกิจกรรมการท่องเที่ยวและบริการการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2) เพื่อสร้างเส้นทางท่องเที่ยวโดยชุมชน การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน มีเครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ เครื่องมือแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน กระบวนการวิเคราะห์ SWOT Analysis การสร้างกลยุทธ์ทางเลือกการปรับปรุงและประเมินกลยุทธ์ทางเลือกที่เหมาะสม และการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ในการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ผลการวิจัยพบว่ากระบวนการพัฒนาศักยภาพกิจกรรมการท่องเที่ยวและบริการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่อ่างเก็บน้ำโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ บ้านภูดิน เกิดกระบวนการพัฒนาศักยภาพชุมชนที่สำคัญ ได้แก่ การถ่ายทอดองค์ความรู้ การประชุมวางแผน การออกแบบกิจกรรมและโปรแกรมการท่องเที่ยว การทดลองกิจกรรมนำร่อง และการมีส่วนร่วมและการพัฒนา และเกิดเส้นทางท่องเที่ยว จำนวน 1 เส้นทาง คือ เส้นทางอ่างเก็บน้ำภูดิน-อ่างเก็บน้ำแม่หอพระมีกิจกรรมการเรียนรู้ทรัพยากรและการอนุรักษ์น้ำ ได้แก่ (1) กิจกรรมศูนย์เรียนรู้อ่างเก็บน้ำห้วยภูดิน (2) กิจกรรมเดินป่าศึกษาเส้นทางธรรมชาติเพื่อการเรียนรู้ทรัพยากรและ

การอนุรักษ์น้ำ (3) การจัดทำฐานเรียนรู้ด้านการเกษตรและพืชสมุนไพร (4) การจัดทำฐานเรียนรู้การเลี้ยงผึ้งโพรงธรรมชาติ และ (5) กิจกรรมกลุ่มโฮมสเตย์และการตั้งแคมป์ โดยรวม นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจกิจกรรมและโปรแกรมการท่องเที่ยวในระดับมาก

คำสำคัญ: การจัดการท่องเที่ยว; ท่องเที่ยวโดยชุมชน; การอนุรักษ์ทรัพยากร

Abstract

The objectives of this article were 1) to develop the potential of tourism activities and community-based tourism services and 2) to create community-based tourism routes. This research was mixed-method research. The tools used for data collection included community-based tourism management tools, SWOT Analysis, Alternative Strategy Formation, Improvement and assessment of appropriate alternative strategies (TOWS MATRIX), and participatory action research (PAR). Finally, the SPSS program was used to analyze the data, including mathematical statistics. The results of this research showed that: in terms of the development potential of tourism activities and community-based tourism services to conserve resources in the reservoir area of Royal Initiative Project Ban Phu Din, there were important community development potential processes such as transfer of knowledge, planning, and meeting, activity design and tourism programs, experimental of pilot activities, and participation and development. A new tourist route was established, so-called the Phu Din Reservoir-Mae Ho Phra Reservoir route. There were learning activities on resources and water conservation, which were: (1) Learning activities at Huai Phu Din Reservoir learning center; (2) Trekking activities to study nature trails and learn about resources and water conservation; (3) Establishment of a learning center on agriculture and medicinal plants; (4) Establishment of a natural honey beekeeping learning center and (5) Homestay and camping activities. The satisfaction result of tourists towards the activities and community-based tourism programs at overall was at a high level.

Keywords: tourism management; community-based tourism; resource conservation

บทนำ

จากรายงานการติดตามสถานการณ์การท่องเที่ยวของประเทศ ในการประชุมคณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ ครั้งที่ 2/2561 พบว่า ในปี 2561 ที่ผ่านมามีจำนวนนักท่องเที่ยว 19.481 ล้านคน ขยายตัวร้อยละ 12.46 เมื่อเทียบกับช่วงเวลาเดียวกันของปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะในเดือนมิถุนายนที่มีการขยายตัวสูงถึงร้อยละ 11.57 นักท่องเที่ยวที่มีจำนวนมากที่สุด 3 อันดับแรก ได้แก่ จีน มาเลเซีย และอินเดีย สร้างรายได้จากการท่องเที่ยวต่างชาติรวม 1,015,893 ล้านบาท ขยายตัวร้อยละ 15.88 จากช่วงเวลาเดียวกันของปีที่ผ่านมา ส่วนในเดือนกรกฎาคม จำนวนนักท่องเที่ยวขยายตัวเพียงร้อยละ 4 เนื่องจากการหดตัวของนักท่องเที่ยวจีนและยุโรป อย่างไรก็ตาม คาดการณ์ตลอดทั้งปี 2561 การท่องเที่ยวจะสร้างรายได้รวม 3 ล้านล้านบาท เป็นรายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติ 2 ล้านล้านบาท และจากไทยเที่ยวไทย 1 ล้านล้านบาท โดยนักท่องเที่ยวที่สร้างรายได้สูงสุด 3 อันดับแรก ได้แก่ จีน รัสเซียและมาเลเซีย (Ministry of Tourism and Sports, 2018) การท่องเที่ยวจึงถือเป็นอุตสาหกรรมที่มีบทบาทความสำคัญและสามารถสร้างรายได้ให้แก่ประเทศ ด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่หลากหลาย วิถีชีวิตของชุมชน จึงทำให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยเฉพาะชุมชนที่มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรและกิจกรรมเชิงนิเวศ ถือเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่มีความสำคัญกับธรรมชาติและเน้นกิจกรรมที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่สามารถทำให้นักท่องเที่ยวเพลิดเพลินตื่นเต้น ผจญภัย ได้ประสบการณ์แปลกใหม่ ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การพายเรือ ล่องแก่ง เดินป่า ปีนเขา ดูนก บันจอร์ยาน เป็นต้น การท่องเที่ยวในรูปแบบดังกล่าวถือเป็นกระแสที่ได้รับความนิยมทั่วโลก (Chanreungit, 2019)

ชุมชนบ้านภูดิน ตำบลแม่หอพระ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ มีจำนวนครัวเรือน 425 ครัวเรือน มีจำนวนประชากรรวมทั้งสิ้น 962 ราย โดย ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งพื้นที่หมู่บ้านทั้งหมด 4,500 ไร่ เป็นพื้นที่ทำการเกษตรจำนวน 2,195 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ทำนา 415 ไร่ และพื้นที่ทำสวนจำนวน 1,780 ไร่ โดยมีผู้ใช้น้ำจากอ่างเก็บน้ำห้วยภูดิน อ่างเก็บน้ำห้วยก้าง อ่างเก็บน้ำห้วยกุก เพื่อการอุปโภคบริโภค ปศุสัตว์ และการเกษตร ตั้งแต่ปี พ.ศ.2519 เป็นต้นมา (Mae Ho Phra Subdistrict Municipality, 2018) โดยเริ่มจากปี พ.ศ. 2518 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ทรงมีพระราชดำริโครงการสร้างเขื่อนแม่จัดสมบูรณ์ชลขึ้นบ้านภูดิน ซึ่งมีราษฎรที่ได้รับผลกระทบจากภาวะน้ำท่วม ดังนั้น จึงมีการอพยพประชาชนไปยังพื้นที่ใหม่ก่อตั้งเป็นหมู่บ้านและได้รับพระราชทานนามว่า “บ้านภูดิน” พร้อมทั้งให้กรมชลประทานสร้างอ่างเก็บน้ำขึ้นเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในครัวเรือนและเพื่อการเกษตร โดยมีการก่อสร้างแล้วเสร็จในปี 2521 เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริอ่างเก็บน้ำห้วยภูดิน (SuebKraisorn, 2018) ซึ่งชุมชนบ้านภูดิน ได้มีการสำรวจทรัพยากรชุมชนและจัดทำเส้นทางประวัติศาสตร์ อาทิ เรื่องราวประวัติศาสตร์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเสด็จมาเยี่ยมราษฎร และการทรงงานและแก้ไขปัญหาในพื้นที่ชุมชนภูดิน เส้นทางที่พระองค์เสด็จประพาสไปยังอ่างเก็บน้ำทั้ง 3 แห่ง กระบวนการกลางทาง คือ การสร้างสรรค์กิจกรรม

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ผ่านการนำเสนอกิจกรรมในโปรแกรมการท่องเที่ยว เช่น การศึกษาฐานเรียนรู้ หรือการนำนักท่องเที่ยวเยือนชมทรัพยากรในอ่างเก็บน้ำ การศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชน และ ฐานการเรียนรู้ตามแนวพระราชดำริ คือ การจัดการน้ำและการพัฒนาป่าไม้โดยใช้ทรัพยากรน้ำให้ เกิดประโยชน์สูงสุด และปลายทางคือการสร้างเส้นทางท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรใน พื้นที่อ่างเก็บน้ำโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ บ้านภูดิน

บทความนี้นำเสนอการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่อ่างเก็บน้ำ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ บ้านภูดิน ตำบลแม่หอพระ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ตลอดจนการถ่ายทอดองค์ความรู้ ทั้งองค์ความรู้ด้านการจัดการการท่องเที่ยว องค์ความรู้ด้านการ บริหารจัดการแหล่งน้ำตามแนวพระราชดำริ และองค์ความรู้ในการพัฒนาอาชีพจากการท่องเที่ยว เช่น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน การพัฒนามาตรฐานโฮมสเตย์ชุมชน และการพัฒนาศักยภาพบุคลากรด้าน การท่องเที่ยว เป็นต้น เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์และการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาศักยภาพกิจกรรมการท่องเที่ยวและบริการการท่องเที่ยวโดย ชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่อ่างเก็บน้ำโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ บ้านภูดิน ตำบลแม่หอพระ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อสร้างเส้นทางท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่อ่างเก็บน้ำโครงการ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ บ้านภูดิน ตำบลแม่หอพระ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดการจัดการท่องเที่ยว

การจัดการการท่องเที่ยวเป็นการวางแผนการท่องเที่ยวและดำเนินการให้เป็นไปตามแผนโดยมี การจัดการบริหาร งานบุคคล การอำนวยความสะดวกและการควบคุมอย่างเหมาะสม เพื่อให้เป็นไปตามแผนที่ ได้วางไว้ รวมทั้งมีการประเมินผลแผนการท่องเที่ยวด้วย (Chittangwattana, 2005) ประกอบด้วย ด้าน การวางแผน ด้านการจัดการผู้รับผิดชอบ การควบคุม การจัดสรรงบประมาณ การประเมินผล และ การรายงานผลที่เกี่ยวข้องกับทางการท่องเที่ยว (Kulpana & Maneenet, 2008) ซึ่งการจัดการการ ท่องเที่ยวต้องมีการกระทำหรือปฏิบัติอย่างมีเป้าหมายเพื่อความสอดคล้องเหมาะสมโดยคำนึงถึงสภาพ ที่แท้จริง รวมทั้งข้อจำกัดต่าง ๆ และสภาพแวดล้อม การกำหนดมาตรการและแผนปฏิบัติการที่ดีของ แหล่งท่องเที่ยววนั้นๆ (Matkul, 2013) แหล่งท่องเที่ยวถือเป็นทรัพยากรที่สำคัญและจัดเป็นอุทยานการ ท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ ดังนี้ 1) สิ่งดึงดูดใจ 2) กิจกรรม 3) การเข้าถึง 4) สิ่งอำนวยความสะดวก และ 5) ที่พัก (Sommit & Boonpaisarnsatit, 2014) สามารถสร้างภาพลักษณ์ที่ดีต่อแหล่งท่องเที่ยว (Rooymai, 2021)

จากแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า การจัดการท่องเที่ยวคือ การดำเนินการปฏิบัติด้านการวางแผน การบริหารจัดการ การควบคุม การจัดสรร การประเมินและรายงานผลต่อสภาพการท่องเที่ยวของพื้นที่นั้น อันมีองค์ประกอบที่สำคัญได้แก่ สิ่งดึงดูดใจ กิจกรรม การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก และที่พัก

แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางท่องเที่ยวโดยสมาชิกในชุมชนจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิ์ในการจัดการดูแล เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน (Suansri & Yijohor, 2013) การท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้นฐานการพัฒนาที่แท้จริงนั้นต้องมาจากชุมชนและประชากรในชุมชนใช้ฐานทรัพยากรหรือต้นทุนของชุมชนที่มีอยู่เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นสำคัญได้แก่ ทุนทางธรรมชาติ ทุนทางสังคม และวัฒนธรรม (Sarobol, 2006)

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องวิเคราะห์สถานการณ์ของชุมชนที่ชุมชนกำลังเผชิญอยู่เพื่อเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชน โดยมีกระบวนการทำงาน 10 ขั้นตอน (Suansri, 2003) ดังนี้คือ 1) ศึกษาความเป็นไปได้ก่อนลงพื้นที่ 2) ศึกษาความเป็นไปได้ร่วมกับชุมชน 3) กำหนดวิสัยทัศน์และวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยว 4) การวางแผน 5) การบริหารจัดการองค์กร 6) การจัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยว 7) การสื่อความหมาย 8) การตลาด 9) การทดลองทำท่องเที่ยวนำร่อง และ 10) การติดตามและประเมินผล จากการพัฒนาชุมชนทำให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ประสบการณ์ และมีความเข้าใจในการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ของการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ 1) ศักยภาพของคน 2) ศักยภาพของพื้นที่ 3) การจัดการ และ 4) การมีส่วนร่วม เพื่อร่วมมือกันสร้างสรรค์สิ่งที่ดีต่อนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาในชุมชน (Rungsriwattan et al., 2021)

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) ได้มีแนวคิดหลักในการบูรณาการองค์ประกอบของการพัฒนาชุมชน โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือหลัก โดยคำนึงถึงความยั่งยืนและความความอยู่ดีมีสุขของประชาชนในชุมชน และเกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประกอบด้วย 5 ด้านใหญ่ คือ 1) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนมีการจัดการอย่างยั่งยืน 2) การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการกระจายผลประโยชน์สู่ท้องถิ่น สังคมและคุณภาพชีวิต 3) การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม 4) ด้านการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมอย่างระบบและยั่งยืน และ 5) ด้านบริการและความปลอดภัย (Designated Areas for Sustainable Tourism Administration Public Organization, 2020) การพัฒนาเกณฑ์การท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นการสร้างมาตรฐานท่องเที่ยวเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเคารพคนในท้องถิ่นและเกิดการสร้างคุณค่าใหม่ของการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่ง ที่มีความมุ่งมั่นให้ชุมชนเกิดการปลุกกระตือรือร้นของ

ท้องถิ่นให้คนท้องถิ่นอยากรู้จักตนเอง และเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง โดยมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญของการท่องเที่ยว ในการสร้างความประทับใจที่ได้รับหรือได้รับประสบการณ์ในการท่องเที่ยว (Tan et al., 2022) นอกจากนี้ ยังเป็นการสร้างจิตสำนึกของนักท่องเที่ยวต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการเห็นคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชนที่ได้เข้ามาเยี่ยมชม

แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

Kemmis & McTaggart (1988) ให้ความหมายการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมการว่าเป็นการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดปัญหาและการแก้ไขปัญหา โดยไม่ได้เริ่มจากการมองปัญหาว่าเป็นความผิดปกติแต่จะทำความเข้าใจสภาพที่เป็นอยู่และพยายามปรับปรุงให้ดีขึ้น ส่วน Koch & Krdlik (2006) มีมุมมองว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการซึ่งนักวิจัยและผู้มีส่วนร่วม ร่วมกันทำงานอย่างเป็นระบบในวงรอบ เพื่อการสำรวจความวิตกกังวล การเรียกร้อง หรือปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อหรือทำลายชีวิตของผู้คน ความร่วมมือกันทำงานจะสะท้อนถึงวิธีการเปลี่ยนสถานการณ์หรือการสร้างความสามารถ โดยที่ Phuangsomjit (2017) ให้ความหมายว่าเป็นการวิจัยที่มุ่งศึกษาชุมชน โดยเน้นการวิเคราะห์ปัญหา ศึกษาแนวทางการแก้ปัญหา ปฏิบัติตามแผน และติดตามประเมินผล โดยเน้นคนเป็นศูนย์กลาง และมุ่งสร้างพลังอำนาจให้กับประชาชน โดยทุกขั้นตอนมีสมาชิกของชุมชนเข้าร่วมด้วย

ในการวิจัย เพื่อค้นหาความจริงหรือการตอบคำถามที่อยากรู้ ควรมีการกระทำจริงเพื่อบรรลุผลที่ต้องการในการพัฒนาคน พัฒนาพื้นที่และชุมชน ซึ่งชาวบ้านหรือกลุ่มเป้าหมายเป็นเจ้าของมีส่วนร่วมในการวิจัยและเรียนรู้แลกเปลี่ยนอย่างสม่ำเสมอ (Uittrakul, 2017) การวิจัยที่มุ่งศึกษาชุมชน ควรเน้นการวิเคราะห์ปัญหา ศึกษาแนวทางการแก้ปัญหา ปฏิบัติตามแผน และติดตามประเมินผล เน้นคนเป็นศูนย์กลาง และมุ่งสร้างพลังอำนาจให้กับประชาชน โดยทุกขั้นตอนมีสมาชิกของชุมชนเข้าร่วมด้วย (Phuangsomjit, 2017) โดยหลักการสำคัญในการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีอยู่ 4 ประการที่นักวิจัยควรคำนึงถึงไว้ตลอดกระบวนการวิจัย ได้แก่ (Stringer, 2007) คือ 1) หลักความสัมพันธ์ 2) หลักการสื่อสาร 3) หลักการมีส่วนร่วม และ 4) หลักการรวมไว้ การทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมควรคำนึงถึงบุคคล ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ระดับกลุ่มหรือองค์กร ในขณะเดียวกันต้องนำทุกประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปัญหามาพิจารณาไม่ตัดออก และต้องคำนึงถึงความร่วมมือและผลประโยชน์ร่วมของทุกฝ่ายเป็นสำคัญ ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม มีกระบวนการที่สำคัญแบ่งออกได้เป็น 4 ขั้นตอน (Kemmis & Wilkinson, 1998) คือ 1) การวางแผน 2) การปฏิบัติ 3) การสังเกตการณ์ และ 4) การสะท้อนการปฏิบัติ

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้นทำให้ทราบถึงการจัดการท่องเที่ยว และการพัฒนาศักยภาพกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน ด้วยแนวคิดและทฤษฎีการจัดการท่องเที่ยวที่ศึกษาถึงการท่องเที่ยวและองค์ประกอบการท่องเที่ยวเพื่อใช้ในการวิเคราะห์รวบรวมข้อมูล และการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในกระบวนการพัฒนาศักยภาพในการสร้างกิจกรรมท่องเที่ยว และแนวคิดในการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

อย่างมีส่วนร่วมในการวางแผนการปฏิบัติ การสังเกตการณ์ และการสะท้อนการปฏิบัติที่เป็นหลักร่วมกันทำงานอย่างเป็นระบบร่วมกับชุมชนและกลุ่มเป้าหมาย

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงผสมผสาน ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยตามแนวคิด/ทฤษฎีการท่องเที่ยงโดยชุมชนและกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม โดยมีรายละเอียดดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 50 ราย โดยการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Selection) โดยแบ่งเป็นผู้นำชุมชนและกลุ่มชุมชนบ้านภูดิน จำนวน 10 คน ตัวแทนกลุ่มผู้นำภาคการเกษตร จำนวน 15 ราย หน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาครัฐ จำนวน 10 คน และกลุ่มชุมชน ผู้ประกอบการ ที่มีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการต่าง ๆ และมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยวของชุมชน จำนวน 15 คน

เครื่องมือการวิจัย

1) การศึกษาจากเอกสาร ผลงานวิจัยรวมทั้งการศึกษาผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานตามนโยบายของหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ จากแหล่งเอกสาร เช่นเอกสารนโยบาย เอกสารงานวิจัย และเอกสารตีพิมพ์ต่างๆโดยการสะสมความรู้จากการวิจัยและประมวลเป็นองค์ความรู้การวิจัย ที่จะนำไปสู่การพัฒนาเชิงนวัตกรรมสู่การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและองค์ประกอบการของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่อ่างเก็บน้ำโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ บ้านภูดิน ตำบลแม่หอพระ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

2) เครื่องมือแบบสัมภาษณ์ แบ่งเป็นแบบประเมินศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านภูดิน ก่อน-หลัง การพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่

อ่างเก็บน้ำโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ บ้านภูดิน ตำบลแม่หอพระ อำเภอแม่แตง จังหวัด เชียงใหม่ และแบบสอบถามความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อกิจกรรมและโปรแกรมการท่องเที่ยว โดย ชุมชนบ้านภูดินตำบลแม่หอพระ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

3) เครื่องมือแบบสอบถาม ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กระบวนการพัฒนาศักยภาพกิจกรรมการ ท่องเที่ยวและบริการการท่องเที่ยว โดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่อ่างเก็บน้ำโครงการอัน เนื่องมาจากพระราชดำริ บ้านภูดิน ตำบลแม่หอพระ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

4) การสนทนากลุ่ม เพื่อหาแนวทางพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยว โดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรใน พื้นที่อ่างเก็บน้ำโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ บ้านภูดิน ตำบลแม่หอพระ อำเภอแม่แตง จังหวัด เชียงใหม่ กระบวนการวิเคราะห์ประเมินจุดแข็งจุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค (SWOT Analysis) และการ สร้าง TOWS MATRIX

การตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

1) การทดสอบความตรงของเนื้อหา (Content of validity) หมายถึง เครื่องมือได้ครอบคลุมเนื้อหา หรือประเด็นสิ่งที่ต้องการวัดให้ครบถ้วน โดยได้สร้างแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามจากแนวทางที่ได้ ประมวลจากการตรวจเอกสาร ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นพื้นฐานในการสร้างประเด็นคำถามที่ ครอบคลุมเนื้อหาส่วนต่าง ๆ จากนั้นนำเสนอคณะกรรมการที่ปรึกษาพิจารณา ตรวจสอบและแก้ไข ปรับปรุงเครื่องมือตามที่คณะกรรมการที่ปรึกษาเสนอแนะให้ถูกต้องสมบูรณ์

2) การทดสอบความเที่ยง (Reliability) โดยนำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบจากคณะกรรมการที่ปรึกษาแล้ว ไปทดสอบความเที่ยงกับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างกับเจ้าหน้าที่ จำนวนกลุ่ม ละ 30 ชุด แล้วนำมาวิเคราะห์หาค่าความเที่ยงหรือความน่าเชื่อถือโดยวิธีการใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา ของครอนบัท (Cronbach's alpha coefficient)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) การศึกษาในเชิงเอกสาร หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสาร แสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงการบริหารจัดการท่องเที่ยวของกลุ่มชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ ทรัพยากรในพื้นที่อ่างเก็บน้ำโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ บ้านภูดิน ตำบลแม่หอพระ อำเภอ แม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

2) การศึกษาในภาคสนาม เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวและบริการการท่องเที่ยวโดย ชุมชนทั้งในระดับนโยบาย ประชาชน ชุมชน องค์กร/สถาบันการศึกษา ในพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา โดยมี ขั้นตอนการศึกษาคั่นคว่ำ ดังนี้

2.1) ทำการศึกษาและคัดเลือกองค์กร ชุมชน องค์กรนโยบายในประเทศ โดยการสุ่มแบบ เจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการ อนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่อ่างเก็บน้ำโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ บ้านภูดิน ตำบลแม่หอพระ

อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เกี่ยวกับกระบวนการการพัฒนากิจกรรม และการสร้างเส้นทางท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่อ่างเก็บน้ำโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ บ้านภูดิน

2.2) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับกลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มอาชีพชุมชนและผู้ประกอบการในชุมชนบ้าน ภูดิน ตำบลแม่หอพระ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

3) ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์แนวคิด รูปแบบ การจัดการ และแนวทางการพัฒนาความสัมพันธ์ การประยุกต์ใช้องค์ความรู้ และกระบวนการบริหารจัดการเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวในลักษณะของการวิเคราะห์เชิงลึก โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวิจัย

4) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการจัดการท่องเที่ยว ทั้งนี้ เน้นการนำผลการศึกษาวิจัยมาเผยแพร่ให้ชุมชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องของในระดับประเทศได้รับทราบ

5) วิเคราะห์รูปแบบและแนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่อ่างเก็บน้ำโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ บ้านภูดิน ตำบลแม่หอพระ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ และสรุปผลการศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะ

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยนี้ มีการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยระบบคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (SPSS) และใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ การวิเคราะห์เชิงปริมาณ ประกอบด้วยค่าสถิติพื้นฐานคือ ค่าร้อยละ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายในรูปแบบตาราง และการวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยมีขั้นตอนในการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ผู้วิจัยนำผลการศึกษาที่ได้หลังจากการศึกษา แล้วทำการประมวลและวิเคราะห์สรุปผล

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาศักยภาพกิจกรรมการท่องเที่ยวและบริการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่อ่างเก็บน้ำโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ บ้านภูดิน ตำบลแม่หอพระ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ โดยมีกระบวนการพัฒนาศักยภาพชุมชนที่สำคัญ คือ 1) การพัฒนาถ่ายทอดองค์ความรู้ เป็นการสร้างความรู้และประสบการณ์การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้แก่ชุมชนในองค์ประกอบต่าง ๆ ของการท่องเที่ยว เช่น ที่พัก กิจกรรม สิ่งอำนวยความสะดวก เป็นต้น เพื่อให้มีความพร้อมในการรับมือกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้ 2) การประชุมวางแผน เป็นการประชุม

แลกเปลี่ยนเรียนรู้ถึงประสบการณ์หรือความรู้ที่พึงลึก ในเรื่องของการท่องเที่ยวโดยชุมชนในรูปแบบ การแบ่งปันข้อมูลระหว่างคนในชุมชนต่อการจัดการฐานเรียนรู้ต่าง ๆ และจัดลำดับขั้นตอนการทำงาน อย่างเป็นระบบ เช่น การจัดทำข้อมูลเพื่อใช้ในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว หรือการจัดข้อมูล ทรัพยากรอ่างเก็บน้ำในชุมชนภูดิน เป็นต้น 3) การออกแบบกิจกรรมและโปรแกรมการท่องเที่ยว เกิด จากการได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้และการเรียนรู้ ร่วมกับการวางแผนรวบรวมข้อมูลและการ สังเคราะห์ทรัพยากรชุมชนเพื่อพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวควบคู่กับการอนุรักษ์ทรัพยากร และการ ออกแบบโปรแกรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับตลาด อัตราค่าบริการการท่องเที่ยวบ้านภูดินซึ่ง ประกอบไปด้วย ค่าผู้นำเที่ยว เยี่ยมชมวิถีชีวิตและอาชีพต่าง ๆ รถนำเที่ยว ที่พักโฮมสเตย์ ค่าอาหาร เป็นต้น 4) การทดลองกิจกรรมนำร่อง เป็นการทดลองนำนักท่องเที่ยวจำลองร่วมกิจกรรมการ ท่องเที่ยวของชุมชนที่ออกแบบขึ้นและเก็บข้อมูล ประเมินผล เพื่อศึกษาพึงพอใจและความต้องการของ นักท่องเที่ยว และ 5) การมีส่วนร่วมและการพัฒนา เป็นการมีส่วนร่วมในการพัฒนากระบวนการ ทำงานร่วมกัน โดยเกิดกิจกรรมการเรียนรู้ทรัพยากรและการอนุรักษ์น้ำ ได้แก่ 1) กิจกรรมศูนย์เรียนรู้ อ่างเก็บน้ำห้วยภูดิน 2) กิจกรรมเดินป่าศึกษาเส้นทางธรรมชาติเพื่อการเรียนรู้ทรัพยากรและการ อนุรักษ์น้ำ 3) การจัดทำฐานเรียนรู้ด้านการเกษตรและพืชสมุนไพร 4) การจัดทำฐานเรียนรู้การเลี้ยงผึ้ง โพรงธรรมชาติ และ 5) กิจกรรมกลุ่มโฮมสเตย์และการตั้งแคมป์

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มชุมชนบ้านบ้านภูดินตำบลแม่หอพระ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ได้เกิดเส้นทางท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่อ่างเก็บน้ำ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ บ้านภูดิน ตำบลแม่หอพระ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมี กลุ่มนักท่องเที่ยวจำลอง จำนวน 50 ราย เข้าเที่ยวชม โดยการดำเนินกิจกรรมมีจุดมุ่งหมายหลักในการ ให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเส้นทางธรรมชาติของป่าต้นน้ำบริเวณอ่างเก็บน้ำในเขตพื้นที่ตำบลแม่หอพระ และร่วมทำกิจกรรมในฐานเรียนรู้แต่ละแห่งที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากร จำนวน 1 เส้นทาง ได้แก่ เส้นทางอ่างเก็บน้ำภูดิน โดยจัดโปรแกรมการท่องเที่ยว 1 วัน โดยเริ่มต้นเที่ยวชมวัดภูดิน เข้า เที่ยวชมศูนย์เรียนรู้ผึ้งโพรง ชิมน้ำผึ้งและการแปรรูปน้ำผึ้งจากนั้นฐานเรียนรู้แปลงสมุนไพร รับประทาน อาหารพื้นเมือง ศึกษาเส้นทางธรรมชาติแหล่งกำเนิดต้นน้ำและปลูกต้นไม้ บริเวณอ่างเก็บน้ำภูดิน และ ถ่ายรูปชมทัศนียภาพและพระอาทิตย์ตกดินบริเวณอ่างเก็บน้ำ และโปรแกรมท่องเที่ยว 2 วัน 1 คืน โดย วันแรกเป็นการเดินทางศึกษาเส้นทางธรรมชาติจากอ่างเก็บน้ำห้วยกุก- ห้วยก้าง-ห้วยภูดิน โดยมีทำ กิจกรรมฐานเรียนรู้ระหว่างเส้นทาง เช่น ฐานทำแนวกันไฟป้องกันภัยธรรมชาติ ฐานเรียนรู้ฝายชะลอน้ำ ฐานเรียนรู้จุดกำเนิดต้นน้ำ เป็นต้น จากนั้นเข้าพักโฮมสเตย์หรือแค้มป์ รับ รับประทานอาหารเย็น และ พุดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับกิจกรรมชุมชนร่วมกัน และในวันที่ 2 ทำกิจกรรมร่วมกับวิถีชุมชน ได้แก่ ทำบุญตักบาตร เที่ยวชมตลาดชุมชน เป็นต้น จากนั้นเข้าชมฐานเรียนรู้แปลงสมุนไพร กิจกรรม ทำอาหารพื้นเมืองจากพืชสมุนไพรและรับประทานอาหารร่วมกัน และเข้าเที่ยวชมศูนย์เรียนรู้ผึ้งโพรง ชิมน้ำผึ้ง การแปรรูปน้ำผึ้ง และเที่ยวชมสินค้าที่ระลึกชุมชน ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 แผนที่เส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรป่าต้นน้ำ ชุมชนบ้านภูดิน

โดยผลการสอบถามความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อกิจกรรมและโปรแกรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านภูดินตำบลแม่หอพระ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.17$, $SD = .50$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ระดับความพึงพอใจมากที่สุด คือ ด้านกิจกรรมและการเรียนรู้ ($\bar{X} = 4.31$, $S.D = .45$) รองลงมา คือ ด้านการจัดการ ($\bar{X} = 4.24$, $S.D = .50$) รองลงมา คือ ด้านพื้นที่ ($\bar{X} = 4.11$, $S.D = .49$) และด้านการมีส่วนร่วมองค์กรชุมชน ($\bar{X} = 4.03$, $S.D = .57$) ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อกิจกรรมและโปรแกรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านภูดิน ตำบลแม่หอพระ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ภาพรวม

ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชน	$\bar{X}$	SD	ระดับความ คิดเห็น	ลำดับที่
ด้านพื้นที่	4.11	.49	มาก	3
ด้านการจัดการ	4.24	.50	มาก	2
ด้านกิจกรรมและการเรียนรู้	4.31	.45	มาก	1
ด้านการมีส่วนร่วมองค์กรชุมชน	4.03	.57	มาก	4
รวม	4.17	.50	มาก	

ผลการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านภูดินหลังการพัฒนาศักยภาพภาพรวมพบว่า มีคะแนนอยู่ในระดับการพัฒนามากกว่าการประเมินกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านภูดินก่อนการพัฒนาศักยภาพในทุกด้าน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มากที่สุดคือ ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน อยู่ในระดับดีเยี่ยม (คะแนน = 3.43) รองลงมาคือ ด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม อยู่ในระดับดี (คะแนน = 2.93) ด้านการจัดการเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตที่ดี อยู่ในระดับดี (คะแนน = 2.82) ด้านการบริการและความปลอดภัย อยู่ในระดับดี (คะแนน = 2.74) และด้านกลุ่มท่องเที่ยวมีการบริหารจัดการอย่างยั่งยืน อยู่ในระดับดี (คะแนน = 2.15) ตามลำดับ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านภูดินหลังการพัฒนาศักยภาพภาพรวม

ลำดับ	เกณฑ์การประเมิน	ก่อน		หลัง	
		คะแนน	ระดับ	คะแนน	ระดับ
1	ด้านกลุ่มท่องเที่ยวมีการบริหารจัดการอย่างยั่งยืน	1.40	พอใช้	2.15	ดี
2	ด้านการจัดการเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตที่ดี	1.55	พอใช้	2.82	ดี
3	ด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม	2.26	ดี	2.93	ดี
4	ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน	2.16	ดี	3.43	ดีเยี่ยม
5	ด้านการบริการและความปลอดภัย	1.50	พอใช้	2.74	ดี

อภิปรายผลการวิจัย

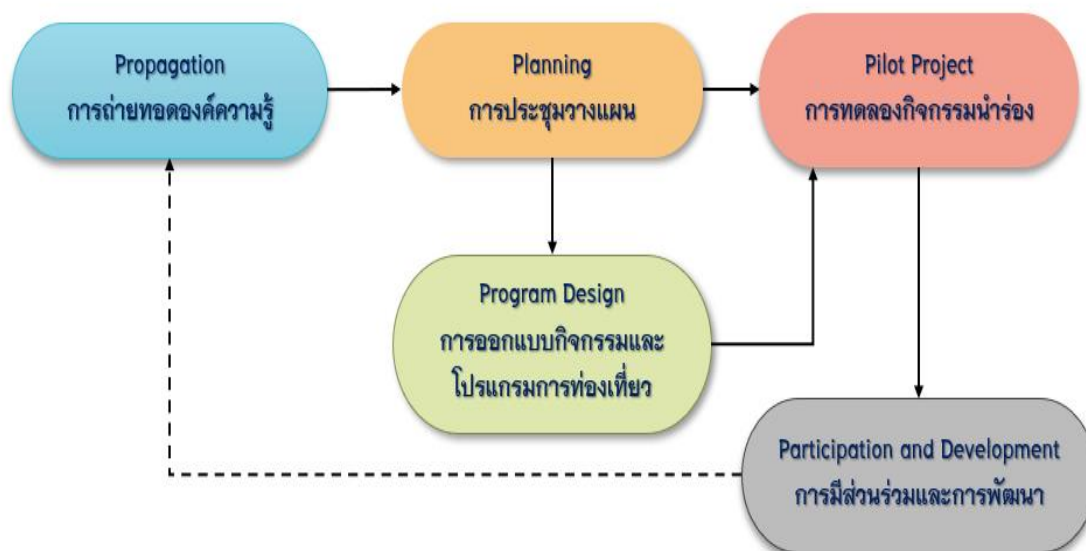
ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า การพัฒนาศักยภาพกิจกรรมการท่องเที่ยวและบริการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่อ่างเก็บน้ำโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ บ้านภูดิน ตำบลแม่หอพระ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ต้องดำเนินการโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในพื้นที่ให้เกิดศักยภาพ โดยการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวโดยชุมชนภูดิน ต้องได้รับการพัฒนาแบบบูรณาการทุกภาคส่วน ทั้งทรัพยากรการท่องเที่ยว การจัดการท่องเที่ยว กิจกรรมและโปรแกรมการท่องเที่ยวเพื่อนำไปสู่การสร้างและตอบสนองความต้องการของตลาดการท่องเที่ยวโดยกระบวนการพัฒนาศักยภาพชุมชนที่สำคัญซึ่งทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่อ่างเก็บน้ำโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ บ้านภูดิน ได้แก่ 1) การถ่ายทอดองค์ความรู้ 2) การประชุมวางแผน 3) การออกแบบกิจกรรมและโปรแกรมการท่องเที่ยว 4) การทดลองกิจกรรมนำร่อง และ 5) การมีส่วนร่วมและการพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Chan-in et al. (2018) เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของการท่องเที่ยวชุมชนเมืองคัมภีร์ประกอบที่สำคัญ คือ ศักยภาพของคน ศักยภาพของพื้นที่ การ

จัดการ และการมีส่วนร่วม ซึ่งคนในชุมชนที่จะต้องรู้จักรากเหง้าของตนเอง และรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีคุณค่าและนำมาจัดการได้อย่างคุ้มค่าและยั่งยืน และมีการระดมความคิดจากประสบการณ์ และจัดให้มีเวทีพูดคุยร่วมกันคิดวางแผนดำเนินการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องในการทำงานร่วมกัน สร้างกฎระเบียบของชุมชนทางด้านต่างๆ เพื่อให้คนในชุมชนรวมถึงผู้มาเยือนปฏิบัติตาม

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า เส้นทางท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่อ่างเก็บน้ำโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ บ้านภูดิน จำนวน 1 เส้นทาง คือ เส้นทางอ่างเก็บน้ำภูดิน-อ่างเก็บน้ำแม่หอพระ โดยมีการพัฒนากิจกรรมให้เป็นที่น่าสนใจ เช่น กิจกรรมเดินป่าศึกษาเส้นทางธรรมชาติเพื่อการเรียนรู้ทรัพยากรและการอนุรักษ์น้ำ การจัดทำฐานเรียนรู้ด้านการเกษตรและพืชสมุนไพร การจัดทำฐานเรียนรู้การเลี้ยงผึ้งโพรงธรรมชาติ ซึ่งเสนอการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยว 2 แบบ คือ โปรแกรมท่องเที่ยว 1 วัน และ 2 วัน 1 คืน เป็นทางเลือกให้นักท่องเที่ยวตลอดจนนักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อแหล่งท่องเที่ยวและบริการ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนที่มีการพัฒนาศักยภาพกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับธรรมชาติ วิถีชีวิตของชุมชน และการดำเนินกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ การอนุรักษ์ทรัพยากรที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับคนในชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดกับ Tourism Westem Australia (2008) ได้อธิบายถึงองค์ประกอบการท่องเที่ยว 5 ประการ ได้แก่ สิ่งดึงดูดใจ กิจกรรม การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก และที่พัก ซึ่งองค์ประกอบการท่องเที่ยวที่น่าสนใจช่วยให้เพิ่มความน่าสนใจของการท่องเที่ยวและช่วงเวลาพักผ่อนของนักท่องเที่ยวกิจกรรมต่าง ๆ ควรมีความหลากหลายและตรงกับความต้องการของนักท่องเที่ยวด้วย

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่อ่างเก็บน้ำโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ บ้านภูดิน ตำบลแม่หอพระ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการศึกษาการพัฒนาศักยภาพกิจกรรมการท่องเที่ยวและบริการการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการสร้างเส้นทางท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากร ซึ่งกระบวนการพัฒนาศักยภาพชุมชนที่สำคัญซึ่งทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่อ่างเก็บน้ำโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ บ้านภูดิน ตำบลแม่หอพระ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ได้ คือ 5P Model ได้แก่ 1) การถ่ายทอดองค์ความรู้(Propagation) 2) การประชุมวางแผน (Planning) 3) การออกแบบกิจกรรมและโปรแกรมการท่องเที่ยว (Program Design) 4) การทดลองกิจกรรมนำร่อง (Pilot Project) และ 5)การมีส่วนร่วมและการพัฒนา (Participation and Development) ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 ภาพกระบวนการพัฒนาศักยภาพชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่อ่างเก็บน้ำโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ บ้านภูดิน 5P Model

สรุป

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่อ่างเก็บน้ำโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ บ้านภูดิน ตำบลแม่หอพระ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ได้เกิดกระบวนการพัฒนาศักยภาพชุมชนที่สำคัญ ได้แก่ การถ่ายทอดองค์ความรู้ การประชุมวางแผน การออกแบบกิจกรรมและโปรแกรมการท่องเที่ยว การทดลองกิจกรรมนําร่อง และ การมีส่วนร่วมและการพัฒนา ทำให้เกิดเป็นเส้นทางท่องเที่ยวโดยชุมชนคือ เส้นทางอ่างเก็บน้ำภูดิน-อ่างเก็บน้ำแม่หอพระ โดยมีกิจกรรมการเรียนรู้ทรัพยากรและการอนุรักษ์น้ำต่าง ๆ ซึ่งมุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ การอนุรักษ์ทรัพยากรที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับคนในชุมชน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. จากกระบวนการพัฒนาศักยภาพชุมชนที่เข้มแข็ง ทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและยกระดับชุมชนให้เกิดการสร้างรายได้ ดังนั้น ผู้นำชุมชน กลุ่มผู้ประกอบการในชุมชน ควรให้ความสำคัญกับการสร้างการมีส่วนร่วม เช่น การประชุม การพัฒนาความรู้ ทักษะบุคลากรของชุมชนเพื่อให้เกิดการพัฒนาการบริหารจัดการของชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

2. องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคงานภาครัฐในพื้นที่ ควรมีการส่งเสริมพัฒนาโปรแกรมการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านภูดินให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น และการพัฒนาจุดอ่อนในด้านการบริการและความปลอดภัย การจัดการพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การพัฒนาจุดให้บริการและประชาสัมพันธ์ เส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยว และระบบดูแลความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว เป็นต้น

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการทำวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว และการส่งเสริมการตลาดและการเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยว

References

- Chanin, O. et al. (2018). *Knowledge guide for participation in community tourism management*. UT.
- Chanreungrit, T. (2019). *A study of tourism management approach by community for sustainable tourism case study: Chanthaboon waterfront Mueng District Chanthaburi Province*[Master's Thesis, Bangkok University].
- Collier, A., & Harraway, S. (1997). *Principle of tourism*. Longman.
- Chittangwattana B. (2005). *Tourism industry: Business press & design company limited*. Travel and Tourism Research Association
- Designated Areas for Sustainable Tourism Administration Public Organization. (2020). *community based tourism development criteria*. Designated Areas for Sustainable Tourism Administration Public Organization.
- Kemmis, S., & MaTageart, R. (1988). *The action research planner* (3rd ed.). Deakin University.
- Kemmis, S., & Wilkinson, M. (1998). *Participatory action research and the study of practice*. In B. Atweh.
- Koch, T., & Kralik, D. (2006). *Participatory action research in health care*. Blackwell.
- Kulpana A., & Maneenet T. (2008). *The community participation to tourism management at Busai village home stay, Wangnamkhieo District, Nakhon Ratchasima Province*. Khon Kaen University.
- Mae Ho Phra Subdistrict Municipality. (2018). *5-year local development plan (2018–2022)*. Mae Ho Phra Subdistrict Municipality.

- Matkul, T. (2013). *The motivations of Thai tourists to E-SARN cultural tourism: Case Study of Sila-art temple (Phu Pha), Chaiyaphum Province*[Master's Thesis, Khon Kaen University].
- Ministry of Tourism and Sports. (2018). *The 2nd National tourism development plan 2017– 2021 (B.E. 2560–2564)*. Office of the permanent secretary for Ministry of Tourism and Sports.
- Phuangsomjit, C. (2017). Professional learning community and guidelines for application in educational institutions. *STOU Education Journal*, 10(1), 34–41.
- Rooymai, N. (2021). Development of presentation tourist information to promote quality tourism of Pattaya City. *International Journal of Multidisciplinary in Management and Tourism*, 5(2), 56–65. <https://doi.org/10.14456/ijmmt.2021.7>
- Rungsriwattana, K., Thititanarat, P., Poldok, N., & Ariyaworanant, C. (2021). Communication of tourism in the secondary city of Ratchaburi Province for the perception of the population in Bangkok. *Journal of Multidisciplinary in Humanities and Social Sciences*, 4(3), 907–922.
- Sarobol, S. (2003). *Community-based tourism: Concepts and experiences in Northern region of Thailand*. Chiang Mai.
- Sommit, K., & Boonpaisarnsatit, N. (2014). Guidelines for volunteer tourism development in the upper North of Thailand. *FEU Academic Review*, 7(1), 47–58.
- Stringer, E. (2007). *Action research* (3rd ed.). Sage Publication.
- Suansri, P. (2003). *Manual of community-based tourism management*. Travel for Life Project.
- Suansri, P., & Yijohor, S., 2013. *Community based tourism standards guide*. Chiang Mai.
- SuebKraisorn, J. (2018). *Phu Din community history*. Maejo University.
- Tan, C. C., Damnoen, P.S., Toprayoon, Y., Dabjan, N., & Damkam, K. (2022). An exploratory study of the spirituality-oriented experiences of tourists. In Srivastava P., Thakur S. S., Oros G. I., AlJarrah A. A., Laohakosol V. (eds) *Mathematical, Computational Intelligence and Engineering Approaches for Tourism, Agriculture and Healthcare. Lecture Notes in Networks and Systems*, 214, 307–314. https://doi.org/10.1007/978-981-16-3807-7_25
- Uitrakul, P. (2017). *Developing tools for creating learning processes for spatial development*. Office of the Research Fund.